

Willy de Heer promoveert op onderzoek naar zeer makkelijk lerende kinderen

Waarom is er zo weinig animo voor zeer makkelijk lerenden?

'Hoe kan het dat scholen, dat leraren, *niet* meer willen weten over hoogbegaafdheid en over de leerbehoeften van zeer makkelijk lerende kinderen? Veel van zulke kinderen krijgen niet het aangepaste onderwijs dat ze nodig hebben en ontwikkelen hierdoor leer- of gedragsproblemen. Terwijl er in de wetenschap zoveel kennis aanwezig is. Waarom wordt die dan niet toegepast?'



Toen Willy de Heer in 2007 van de pabo kwam met een – zelfgeregelde – specialisatie in hoogbegaafdheid, was zij vastbesloten om haar opgedane kennis in praktijk te brengen. Maar tot haar verbazing – en verbijstering – was daar in de onderwijs-wereld nauwelijks interesse voor.

Ze besloot te onderzoeken waar dit gebrek aan belangstelling vandaan kwam. Als buiten-promovendus aan de Universiteit Leiden werkte ze zeven jaar aan een lijvig proefschrift (545 pagina's), waarop ze op 12 september 2017 promoveerde: *Gelijkheid troef in het Nederlandse basisonderwijs; Onderzoek naar het onderwijs voor zeer makkelijk lerenden*.

ZEVEN JAAR IS EEN HELE TIJD...

'Ja, ik ben nogal gedreven; ik wilde het echt grondig uitzoeken. Waarom is er wel aandacht voor de leerbehoeften van zeer moeilijk lerende kinderen en wordt deze kennis (in een masteropleiding) wel overgedragen; maar de kennis over de leerbehoeften van zeer makkelijk lerende kinderen niet?'

Om dit uit te zoeken ben ik de geschiedenis ingedoken en heb ik vanuit verschillende invalshoeken de samenleving in kaart gebracht. Zo heb ik onderzocht hoe men keek naar de mens en naar het kind, en welke gevolgen die zienswijze had voor het onderwijsbeleid. Economische ontwikkelingen, de invoering van de leerplicht, de Tweede wereldoorlog, maar ook versregels en psychologische theorieën... Al die aspecten hebben hun weerslag gehad op het denken over het onderwijs aan zeer makkelijk lerende kinderen. Voor mijn proefschrift heb ik de periode vanaf 1813 in kaart gebracht, omdat in die tijd Nederland in zijn huidige vorm ontstond. Over



Op 12 september 2017 promoveerde Willy de Heer met het proefschrift: *Gelijkheid troef in het Nederlandse basisonderwijs; Onderzoek naar het onderwijs voor zeer makkelijk lerenden.*

vroegere tijden is ook veel interessants te vertellen, maar mijn proefschrift is al meer dan twee keer zo dik geworden als de bedoeling was. En zeven jaar vond ik voorlopig wel lang genoeg – al heb ik er met enorm veel plezier aan gewerkt.’

WAAROM GEBRUIK JE IN JE PROEFSCHRIFT DE TERM ‘ZEER MAKKELIJK LEREND’ IN PLAATS VAN HET MEER GANGBARE ‘HOOGBEGAAFD’?

‘Hoogbegaafd en zwakbegaafd – en alles wat daartussenin zit – zijn termen die in de psychologie worden gebruikt. In het onderwijs worden bij IQ-scores lager dan 90 andere termen gebruikt, namelijk matig, moeilijk en zeer moeilijk lerend. Deze benamingen maken duidelijk dat het kind meer moeite heeft met leren dan een gemiddeld lerend kind, zónder de beladenheid van bijvoorbeeld de term zwakbegaafd. Gebleken is dat het voor leerlingen, ouders en leerkrachten meerwaarde heeft als de terminologie wordt aangepast. Daarom heb ik ditzelfde principe toegepast bij leerlingen die een hogere IQ-score behalen. Hoogbegaafde leerlingen worden dan zeer makkelijk lerende kinderen, als tegenhanger van zeer moeilijk lerende kinderen.’

JE CONCLUDEERT DAT DE KENNIS OVER HOOGBEGAAFDHEID NIET IS DOORGEDRONGEN TOT ONDERWIJS EN POLITIEK. HOE KOM JE TOT DIE CONCLUSIE?

‘Voor mijn onderzoek heb ik eerst in kaart gebracht welke kennis in de wetenschap aanwezig is over het onderwijs aan zeer makkelijk lerende leerlingen. Deze kennis is namelijk niet gebundeld, maar verspreid over verschillende wetenschappelijke disciplines. Daarna

heb ik onderzocht in hoeverre de wetenschappelijke kennis in het basisonderwijs wordt toegepast en in het hoger onderwijs wordt overgedragen.

Voor het basisonderwijs kon ik gebruik maken van verschillende recente (wetenschappelijke) onderzoeken, waaronder die van de Rijksuniversiteit Groningen, de Radboud Universiteit in Nijmegen en de Onderwijsinspectie. Uit mijn analyse blijkt dat de wetenschappelijke kennis over hoogbegaafdheid praktisch niet wordt toegepast in het basisonderwijs, vooral omdat men niet van deze kennis op de hoogte is. Neem bijvoorbeeld hoe het onderwijs omgaat met versnellen, ‘een klas overslaan’, door zeer makkelijk lerende kinderen. Daarmee is men over het algemeen erg terughoudend. Velen staan er zelfs negatief tegenover, terwijl uit wetenschappelijk onderzoek is gebleken dat zulke kinderen vaak erg opknappen van versnellen – en dat het voor sommige kinderen zelfs goed is om een tweede keer te versnellen.’

Voor mijn onderzoek van het hoger onderwijs heb ik de curricula van alle Nederlandse pabo’s uitplozen. En ik heb er drie bezocht om sleutelpersonen te interviewen. Ook hier was mijn conclusie: Over de specifieke leerbehoeftes van zeer makkelijk lerende kinderen is nauwelijks kennis aanwezig, in elk geval niet met de diepgrendheid die ik gehoopt had te vinden. En de noodzaak wordt niet gevoeld om hierover les te geven aan pabo-studenten – de aanstaande leerkrachten.

En de overheid? Die stelt veel eisen aan het pabo-curriculum, maar verplicht niet om aandacht te besteden aan



CV

Willy de Heer (1964) is zichzelf steeds blijven ontwikkelen. Haar eerste studie was hbo-Verpleegkunde. Na een jaar in de wijkverpleging te hebben gewerkt (in zowel ouderenzorg als op het consultatiebureau) volgde zij een universitaire studie Bestuurskunde. Ze werkte bij een automatiseringsbedrijf en voor verschillende ministeries. Toen ze in 2003 op de basisschool van haar kinderen computer-gastlessen gaf, raakte ze gecharmeerd van het onderwijs. Ze volgde de 2-jarige pabo en specialiseerde zich in hoogbegaafdheid. Dit omdat ze zag hoeveel behoefte hoogbegaafde kinderen hebben aan extra uitdaging die ze echter zelden krijgen. Wetenschappelijke kennis over hoogbegaafdheid hoorde niet tot het standaard-curriculum, die zocht en vond Willy de Heer zelf. Toen ze in 2007 van de pabo kwam, was ze vastbesloten om haar opgedane kennis te delen met collega-leerkrachten. Teleurstelling over de geringe animo hiervoor onder de basisscholen deed haar besluiten te onderzoeken waar dat gebrek aan belangstelling vandaan komt. Op 12 september promoveerde Willy de Heer op dit onderzoek.
heerwde@gmail.com

zeer makkelijk lerende kinderen. Kennis van de leerbehoeften van deze kinderen maakt geen deel uit van de bekwaamheidseisen waaraan een leraar – en dus ook de pabo-opleiding – moet voldoen. (Overigens worden deze bekwaamheidseisen door het onderwijsveld zelf opgesteld. En dit veld is zich niet bewust van het belang van de kennis over zeer makkelijk lerende kinderen.)

Bovendien geeft de overheid bepaald niet het goede voorbeeld door zelf steeds de nadruk te leggen op ‘excellente leerlingen’ of ‘toptalenten’ – waarmee een heel brede groep wordt bedoeld (de top-20%). Dat vertroebelt het beeld, de specifieke leerbehoeften van de top-2,5% zeer makkelijk lerende kinderen verdwijnt hiermee uit het vizier.’

IS DIE HOUDING VAN DE OVERHEID IETS TYPISCH NEDERLANDS?

‘Het Nederlandse politieke debat kent inderdaad een stevige gelijkheidsteneur die doorwerkt in de lespraktijk en breder. Maar ook in de VS zie je dat er alleen in tijden van dreigende oorlog of economische crisis extra geld en aandacht besteed wordt aan onderwijsprogramma’s voor zeer makkelijk lerende kinderen. Zodra het tij tot rust komt, verslapt die aandacht weer en droogt de geldstroom op.

Binnen Europa zie je een uiteenlopend beeld. Een mooi voorbeeld is het jaar 2013. Toen legde het Europees Economisch en Sociaal Comité het belang vast van ‘afstemmen van het onderwijs op de behoeften van hoogbegaafde kinderen en jongeren’. Terwijl in datzelfde jaar de Nederlandse staatssecretaris van OCW Sander Dekker besloot juist *niet* in te zoomen op hoogbegaafde kinderen maar op de veel bredere groep ‘excellente leerlingen’ en ‘toptalenten’. Om vervolgens vanuit de Tweede Kamer en de samenleving de kritiek te krijgen dat de staatssecretaris ten onrechte deze

brede groep leerlingen extra wil uitdagen, leerlingen die toch al bevoordeeld zijn.’

WELKE BELANGRIJKE FACTOREN SPELEN EEN ROL IN DE BELEMMERING VAN HET TOEPASSEN VAN WETENSCHAPPELIJKE KENNIS OP DIT GEBIED?

‘Er zijn in de loop van de geschiedenis meerdere overtuigingen, zegswijzen en theorieën aan te wijzen die aangeven dat in die bepaalde periode in de samenleving een voornamelijk negatief of afwijzend beeld overheerst van zeer makkelijk lerende kinderen.

Zo zijn de versregels van dichter en politicus Jacob Cats nog steeds gevleugeld: ‘Vroeg rijp, vroeg rot; vroeg wijs, vroeg zot.’ Dit gezegde ligt aan de basis van onze collectieve overtuiging dat je jonge kinderen niet te veel moet stimuleren om hun cognitieve vaardigheden te oefenen en vergroten. Ook de invloedrijke Sigmund Freud haakte hierop aan. Hij benadrukte dat jeugdigen door veel te lezen te vroeg seksueel rijp zouden worden. Het advies aan de ouders was dus: ‘Weg met boeken voor kinderen.’

Door de invoering van de leerplicht in 1900 en de daarop volgende ontwikkeling van intelligentietests, ontstond er bredere belangstelling voor intelligentie. Ook hield men zich in die tijd bezig met preventieve maatregelen om (geestes-)ziektes te voorkomen. Hierdoor was er veel aandacht voor de aanleg en erfelijkheid van mensen. In de aanloop naar de Tweede Wereldoorlog namen de Nazi’s deze ideeën over en gebruikten ze voor hun eigen politiek. Ze benadrukten de meerderwaardigheid van intelligentie. Dit onttaarde in het ombrengen of steriliseren van hele bevolkingsgroepen die als niet-intelligent werden bestempeld, zoals zwakbegaafden, maar ook vele anderen.

In de Nederlandse samenleving leidde dit tot een tegenreactie. Minister in ballingschap Gerrit Bolkestein van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen schreef in het begin van het schooljaar 1942-1943 in maandblad De Wervelwind (dat uit vliegtuigen werd gegooid): 'De Duitse bezetter wil onder U scholen voor 'meerbegaafden'. Gij weet, ze zijn door een onbegaafde uitgedacht. Laat hem blijken dat – het moge in Duitsland nodig zijn – ons land dergelijke 'meerbegaafden' niet nodig heeft. Het Nederlandsche volk had en heeft aan zijn eigen, ongekweekte begaafdheid genoeg.'

Het egalitaire gedachtengoed is ook terug te vinden in de theorie van meervoudige Intelligenties van Howard Gardner 'Iedereen is op een andere manier knap', stelt Gardner. 'De een is woordknap, de ander redeneerknap of mensenknap.' Hoewel deze theorie door veel wetenschappers is bekritiseerd, is deze door velen in het onderwijs (beleid) omarmd. Voor een deel is dat te verklaren doordat zijn theorie aansluit bij de heersende egalitaire overtuiging in de Nederlandse samenleving dat zeer makkelijk lerende kinderen al zo bevoorrecht zijn dat ze niet verder hoeven te worden 'voortgetrokken'. Extra aandacht van leraren voor hen zou ten koste gaan van aandacht voor (zeer) moeilijk lerende kinderen. Men denkt ook dat het niet nodig is om extra aandacht te schenken aan zeer makkelijk lerende kinderen, omdat die zichzelf prima zouden kunnen redden.'

TOT SLOT: WAT ZIJN JE PLANNEN NU JE KLAAR BENT MET JE PROEFSCHRIFT?

'Ik vind het essentieel dat de wetenschappelijke kennis over zeer makkelijk lerende of hoogbegaafde kinderen breed wordt verspreid en verder wordt uitgebreid. Mijn proefschrift was een belangrijke stap, dat is ook als boek uitgegeven. Maar dat is voor het grote publiek wel erg dik en wetenschappelijk geschreven... Daarom onderzoek ik op dit moment of er een publieksuitgave van mijn boek kan komen, niet alleen voor onderwijs en ouders, maar ook voor andere doelgroepen. Er zijn zoveel disciplines die over deze kennis moeten beschikken!

Verder staat een (nieuw op te richten) kenniscentrum binnen de Universiteit Leiden hoog op mijn verlanglijst. Dat is ook een van de aanbevelingen in mijn proefschrift. Zo'n centrum zou de kennis moeten bundelen, afkomstig vanuit verschillende disciplines, over zeer makkelijk en zeer moeilijk lerende kinderen. Dat klinkt op het eerste gehoor misschien wat vreemd, want natuurlijk verschillen die beide groepen leerlingen. Maar zij hebben tot op zekere hoogte te maken met vergelijkbare problemen, waardoor het combineren van deze kennis voor beide groepen van meerwaarde kan zijn. Het centrum kan dan dienen om wetenschappelijke kennis en informatie uit te wisselen en deze te verspreiden onder bijvoorbeeld leerkrachten, hogeschooldocenten en het ministerie van OCW. Ik heb een aanvraag gedaan voor een projectsubsidie om zo'n kenniscentrum van de grond te krijgen. Ik sta te popelen om hiermee aan de slag te gaan! Graag roep ik iedereen die hierover ideeën heeft, op om samen te werken.'

BEELDSPRAAK

Om uit te leggen hoe hoogbegaafde kinderen zich voelen als ze zich op school vervelen of onvoldoende worden aangesproken op hun capaciteiten, kunnen beelden helpen. Bijvoorbeeld dat van de cheeta, aanvankelijk bedacht door Stephanie Tolan, en bijvoorbeeld ook in beeld gebracht voor kinderen tot een jaar of 9 door Novilo.

Voor wie 'de cheeta' niet kent in een notendop: zoals je je kan afvragen of een cheeta nog steeds een cheeta is, als hij niet de kans krijgt 120 km per uur te lopen doordat hij in een te krap verblijf in een dieren-tuin zit, kan je je ook afvragen of een hoogbegaafd kind nog steeds begaafd is, als hij of zij wordt afgeremd door de omgeving (op school of daarbuiten) en niet de kans krijgt te 'rennen' op topsnelheid. Antwoord wat mij betreft, voor cheeta en hoogbegaafde: ja, maar de vaardigheden en motivatie zullen steeds verder verdwijnen. Uiteraard volstrekt onwenselijk! Wanneer dit voorbeeld in het Nederlandse taalgebied wordt gebruikt, suggereert de vraag meestal een 'nee' als antwoord. Ik vind het dus geen goed voorbeeld als je aan de 'buitenwereld' wil uitleggen hoe het voor een hoogbegaafde leerling voelt.



Ik kan zelf meer met de beeldspraak van Jan, een plusklasleerling: ik voel me op school een sportwagen die in de modder blijft steken. Ik kan supersnel, maar mijn wielen verliezen grip. En Jan bedoelde met modder alles wat hij overbodig vond: herhaling, toetsen om het toetsen (zonde van de tijd), luisteren naar uitleg die hij allang kende. Soms gaf hij toch extra gas en dan sloeg de modder vanuit de doorslippende wielen zelfs naar binnen in zijn systeem... In groep 7 wilde hij niet meer leven; niet als het zo moest. Uiteraard had dat zijn weerslag op het hele gezin. Het jaar dat hij als 8^e-groeper bij ons kon doorbrengen bracht zijn leven weer op de rit. Op de laatste plusklasdag bedankte zijn moeder ons omstandig. De ervaringen van Jan op de Plusklas waren voor het hele gezin van enorme betekenis geweest. We zagen ze innig tevreden weggrijden in een Ferrari, de cheeta onder de auto's.

COLUMN

Maddy Hageman studeerde geneeskunde en is sinds 10 jaar verbonden aan de Plusklas in Houten. Daarnaast heeft ze een eigen adviespraktijk als hoogbegaafdenbegeleider voor jonge kinderen.